

MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet

Telephely: 1112 Budapest, Budaörsi út 45, igazgató: Halpern László, E-mail: kti.titkarsag@rtk.mta.hu, www.mtaki.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2015-ben

Az intézet 2015-ben a kialakított kutatási stratégiájának megvalósításából adódó célokkal folytatta kutatásait, teljesítette a kutatási szerződésekben és megállapodásokban vállalt kötelezettségeit. Legfőbb feladatai a Verseny és szabályozás 2014. évi, valamint a Munkaerőpiaci Tükör 2014. évi magyar és angol nyelvű köteteinek összeállítása, az Európai Bizottság által támogatott kutatási projektek időarányos teljesítése, illetve lezárása, valamint az MTA Lendület program keretében a játékelméleti, illetve a vállalati stratégiát és versenyképességet vizsgáló kutatások folytatása.

II. 2015-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

MAKROGAZDASÁGTAN ÉS NÖVEKEDÉS

A Növekedés, tőkeállomány és termelékenység c. kutatás keretében újraszámolták Magyarország teljes tényezőtermelékenységét (TFP), valamint a GDP növekedésének ezen a számításon alapuló felbontását. A Magyarországgal foglalkozó korábbi szakirodalomhoz képest újítást jelent az emberi tőke számítási módszere, illetve a termelési tényezők kapacitáskihasználtságának figyelembe vétele. A kapacitáskihasználtság figyelembe vétele szükséges ahhoz, hogy realisabb képet kapjunk a termelékenység ingadozásairól. A számítások alapján Magyarország növekedésében mind a tőkeállomány bővülése, mind a termelékenység javulása fontos szerepet játszott, míg az emberi tőke, és ezen belül elsősorban a foglalkoztatottság növekedési hozzájárulása csak a 90-es évek végén volt jelentős. Az elemzés során megpróbálták figyelembe venni a tőkebővülés és a termelékenységjavulás közötti esetleges összefüggéseket is. Az általuk használt neoklasszikus keretben a TFP-növekedés által indukált beruházás lehetőségét tudták megvizsgálni, de szükség lenne az ellenkező irányú kapcsolat elemzésére is.

A Megtakarítási típusok: egy adaptív-evolúciós megközelítés c. kutatás az ágens alapú modellezést alkalmaz a makroökonómia egyik fontos területén, megtakarítási döntéseknél. A megtakarítások nem tartoznak az ágens alapú mikroökonómiai modellek népszerű alkalmazási területei közé, ezért a makromodellezők a hagyományos megtakarítási elméletekhez nyúltak vissza és a megtakarítási viselkedések bizonyos leegyszerűsített válfajait építették be modelljeikbe. Ebben a kutatásban azt kérdezik, hogy – néhány népszerű megtakarítási szabály létét feltételezve – egy adaptív-evolúciós megközelítésből endogén módon tudunk-e következtetni ezen szabályok relatív életképességére, illetve arra, hogy milyen társadalmi kimeneteket kapunk, amikor az egyes megtakarítási szabályok versenyeznek egymással. Három típust vezetnek be: egy prudens, egy rövidlátó, és egy permanens jövedelemelméletnek megfelelően működőt. Rendkívül erős szelekciós nyomás mellett a prudens típus egyértelműen kiszorítja a másik kettőt. Talán furcsa módon a második legéletképesebbnek a rövidlátó típus tűnik, de már közepes szelekciós nyomásnál sem hal ki egyik típus sem. Szokásos tőkehatékonyság mellett a prudens típus túlberuházási tendenciát visz a gazdaságba, és a gazdaság az aranykori megtakarítási rátánál magasabbat produkál. A hitelkorlátok oldása még nagyobb túlberuházáshoz vezethet, a hitelek mennyiségének növekedése mellett a tőketulajdonosok, akik itt endogén módon alakulnak ki, mintegy kizsákmányoltják magukat azokkal, akiknek nincs pozitív tőkejövedelmük. A hosszú távú

átlagos fogyasztás szempontjából a típusok kiegyensúlyozott aránya adja a legjobb eredményt, ugyanakkor ez jóval nagyobb ingadozással jár, mint amikor csak prudens típusú háztartások léteznek.

A Gazdasági felzárkózás és szerkezeti változások az EU új tagországaiba c. kutatás a gazdasági felzárkózás (konvergencia) négyféle, egymással összefüggő vonatkozásával foglalkozik az EU-tagországok – elsősorban tíz közép-kelet-európai új tagország (az EU10) – 1999 és 2013 közötti időszakra vonatkozó tapasztalatai alapján. A konvergencia vizsgált metszetei a következők: reálgazdasági, árszint-, szerkezeti és bérszintfelzárkózás. A reálgazdasági és árfelzárkózást a fejlettebb tagországoktól való távolság mérséklődéseként értelmezik, a szerkezeti felzárkózást tekintve pedig elsősorban a piaci, illetve az állami szolgáltatások részesedésének változásaira összpontosítanak az Eurostat (kiadásoldali) vásárlóerő-paritás adatbázisára támaszkodva. A bérfelzárkózást tekintve a nominális és a bruttó reálbérköltések, valamint a nettó nominális és reálbérek alakulására egyaránt kitérnek, és rámutatnak: noha a bérköltésekben nem léteznek, a nettó bérekben kimutatható a relatív termelékenységhez viszonyított kelet-európai bérlemaradás. Elemzésük szerint 2008-ig mind a reálgazdasági, mind pedig az árfelzárkózás igen gyors volt az EU10-ben, ezek a folyamatok azonban a későbbi években lelassultak. A konvergenciára vonatkozó elemzésük alapján, amely keresztmetszeti és idősoros adatokra egyaránt támaszkodik, bemutatják, hogy a relatív árszintek a relatív fejlettségi szintek által megszabott pálya felé tartanak, s a trendtől való, negatív, illetve pozitív eltérések pozitív, illetve negatív hatást gyakorolnak a reálgazdasági felzárkózásra. Az EU tagországaikra vonatkozó eredményeik megfelelnek egyes korábbi, a fejlődő országokra vonatkozó becsléseknek. Azt is bemutatják, hogy noha a szolgáltatások folyó áron mért részaránya a gazdasági fejlettség szintjével együtt emelkedik, ez döntően a szolgáltatások relatív árszint-emelkedésének a következménye. Ez utóbbi hatást kiszűrve – a relatív volumenváltozásokat tekintve – az EU10 országok felzárkózását az áruk szerkezeti térnyerése és a szolgáltatások szerepének mérséklődése kísérte. Ebben fontos szerepet játszott a nem piaci szolgáltatások, főleg a figyelmük előterében álló természetbeni állami transzferek visszaszorulása, melyek fajlagos volumene a vizsgált időszak elején kiemelkedően magas volt, ám a csökkenés ellenére viszonylag jelentős maradt az EU10-ben. Az erre a tényre támaszkodó statisztikai elemzésük, illetve modelljük egyfajta magyarázatot ad az EU10-országocsoportnak a nettó bérekben mutatkozó lemaradására.

A vállalati devizahitelezés hajlamosító tényezői és kockázatosága c. kutatásban megvizsgálták azt, hogy milyen tényezők járulnak hozzá a devizahiteles vállalatok válság alatti magas adósságszolgálati nemteljesítési rátájához. A különböző devizában eladósodott vállalatok hipotetikus adósságszolgálati nemteljesítési rátáit hasonlítják össze mikroszintű adatok segítségével. A magyarországi devizahitelezésben használt két fő devizát, az eurót és a svájci frankot vizsgálják. Az eredmények azt mutatják, hogy az euró hitelt felvevő vállalatokhoz képest a svájci frankban eladósodottakat jobban sújtotta a devizaárfolyam változása. Ugyanakkor a svájci frankban eladósodott vállalatok eleve kockázatosabbak is voltak és a válság is rosszabbul hatott rájuk.

PIAC- ÉS VÁLLALATELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS KUTATÁSOK

Az „egészségipar” működési zavarai és teljesítménye – nemzetközi összehasonlításban c. kutatásban kidolgozásra került a hazai egészségügyi műszeripar és a gyógyszeripar legfontosabb sajátosságait elemző tanulmány. Elkészült a paciensek változó viszonyára vonatkozó kérdőív, az "egészségügyi adatbank" létrehozásához szükséges elemzési és adat-

rendezési keret valamint a körkörös aszimmetrikus információs rendszer elméleti elemzésének modellje.

A társadalmi innovációk FP7-es kutatási programjában (CRESSI - Creating Economic Space for Social Innovation) készült elemzések megállapították, hogy az Innovációs Unió Eredménytábla (Innovation Union Scoreboard, IUS) összeállításához használt mérőszámok csak részleges képet adnak az innovációs teljesítményről. Bár a társadalmi innovációk K+F eredményeket is hasznosíthatnak, a legtöbb esetben a döntő mozzanat egy új működési mód bevezetése, illetve az ehhez szükséges szervezeti, vezetési és magatartásbeli változások. Ez utóbbiak megragadására nem alkalmasak az IUS mutatószámai. A társadalmi innovációk elemzése során a kutatás körvonalazta a megfigyelés új szempontrendszerét.

A kockázati tőke-ágazatban az állami szerepvállalást vizsgáló elemzés bemutatta, hogy a közép-kelet-európai régió piacain a potenciális befektetők korlátozott kínálata miatt nyújtott viszonylag kiterjedt kedvezmények azt eredményezték, hogy a társbefektetői szerepre előszeretettel vállalkoztak olyan vagyonos magánszemélyek, akik közismerten jó kapcsolatokat ápolnak az állami adminisztrációval, s e kapcsolatok érvényesítését az alapkezelők kiválasztásakor a transzparencia hiánya lehetővé tette. Az alapkezelők részrehajló kiválasztása és a tapasztalt alapkezelők hiánya az alapkezelői piac felhígulásához vezetett.

OKTATÁS-GAZDASÁGTAN ÉS MUNKAPIAC

Kutatásuk megvizsgálta, hogyan járul hozzá a képzetlenek foglalkoztatásához két tényező: (a) a különböző bonyolultságú munkahelyek száma, illetve (b) a képzetleneknek az eltérő bonyolultságú munkahelyeken belüli részaránya. Magyarán arra kerestek, hogyan képesek helytállni a bonyolult munkahelyeken foglalkoztatott alacsony iskolázottságú emberek, akiknek a száma Olaszországban és Norvégiában is sokszorosa a magyarnak. Egyfelől, megvizsgálták részvételüket a felnőttkori tudásfelhalmozás különböző formáiban. Másfelől, összehasonlították a három országot aszerint, hogy milyen szerepet játszanak a képzetlenek foglalkoztatásában a kisvállalatok, feltételezve, hogy ezek az intenzív interperszonális kapcsolatok révén képesek enyhíteni az iskolázatlanságból adódó működési zavarokat. Norvégiában könnyen azonosítható szinergiák segítik a képzetleneket, melyek a tudásintenzív munka, a rendszeres átképzés, az informális tanulás és a közösségi aktivitás egymást erősítő elemeire épülnek. Olaszországban a semmilyen írás-olvasási követelményt nem támasztó munkahelyek hozzájárulása a legnagyobb, de különösen a kisvállalatok tömegesen alkalmaznak alacsony iskolázottságú munkásokat bonyolult munkakörök ellátására is. Magyarországon az alapkészségek hiányosságai (Norvégiához képest) valamint a tradicionális kisvállalati szektor hiánya (Olaszországhoz viszonyítva) korlátozzák a képzetlenek beilleszkedését. A szélsőséges mértékű társadalmi elszigeteltségük tovább rontja az alapkészségeiket és az elhelyezkedési esélyeiket.

Vizsgálták több mint 30.000 elítélt foglalkoztatásának és keresetének alakulását, 2002-2008-ra vonatkozó kapcsolt adminisztratív adatok alapján. A szabadultak foglalkoztatása egy év késéssel visszaáll a bebörtönzés előtti szintre, a kereseteik azonban tartósan és nagymértékben csökkennek. A foglalkoztatás kedvezőnek tűnő alakulása nagyrészt a bűnözéssel felhagyó többség megnövekvő munkakínálatának, a bércsökkenés a rezervációs béreik csökkenésének tudható be. A visszaesőknél két büntetés között – amikor a stigmahatás jelen van, de a rezervációs bérhatás hiányzik, a foglalkoztatási esély nagymértékben romlik, a keresetek pedig csak kissé esnek vissza. Továbbá, a regisztrációra és transferekre vonatkozó adatok is a szabadultak átlagosan megnövekvő munkakínálatára utalnak.

Kutatóik az EU–SILC adatbázis felhasználásával vizsgálták a nemek közötti szegénységi különbségek makrogazdasági meghatározóit tíz kelet-európai országban. Arra az eredményre jutottak, hogy a külföldi tőkebeáramlás által vezetett gazdasági növekedés Kelet-Európában is együtt járt a nemek közötti szegénységi különbségek felerősödésével. Eközben a jóléti állam kiterjesztése, és különösen a nyugdíjakra fordított összegek, illetve a családokat segítő intézkedések kiterjesztése jól korrelál a nők kisebb relatív szegénységével. A rendszerváltás utáni strukturális kiigazítás és a globális piachoz való integrálódás felerősíthette a nők elszegényedésének esélyét még úgy is, hogy alapvetően fel voltak vértézve a megfelelő humán tőkével és egyéb forrásokkal a férfiakkal való munkapiaci versenyben.

Kutatásuk országosan mérhetővé tette a roma fiatalok készségbeli lemaradásait, és megpróbált számot adni e lemaradások valószínű társadalmi okairól. A nyolcadik évfolyamos roma tanulók lemaradása a kompetenciamérések olvasás-szövegértési és matematikai teszteredményei alapján tekintélyes; éppen akkora, mint amekkora a hasonló korú fehér és fekete bőrű diákok közti különbség volt az Egyesült Államokban a nyolcvanas években. A lemaradások mögött nem etnikai sajátosságok, hanem társadalmi összetételbeli (jövedelmi, iskolázottsági és lakóhelyi) különbségek állnak. A roma tanulók társadalmi hátrányai – az egészségi állapot kisebb, de nem elhanyagolható szerepe mellett – döntő részben két közvetítő mechanizmuson keresztül válnak tanulmányi lemaradásokká: otthoni környezetükön belül kevésbé jutnak hozzá a készségeik fejlődéséhez fontos erőforrásokhoz, iskolai pályafutásuk pedig rosszabb minőségű oktatási környezetben történik. A családi nevelési környezeti hátrányokat magukat is nagyrészt az életkörülmények alakítják. Az iskolai hátrányok nagyobb részét is az alacsony társadalmi státus magyarázza, de a roma tanulók esetében erre még további hátrányként ráakódik az etnikai szegregáció hatása is. Az eredmények alapján a szegénység enyhítése mellett megfelelően célzott és szervezett szakpolitikai intézkedések is enyhíthetik a roma és általában a szegény gyermekek lemaradását.

KÖZÖSSÉGI GAZDASÁGTAN ÉS KÖZPOLITIKÁK

Kutatásaik megállapították, hogy 2011 és 2013 között, a halmozódásokat kiszűrve összesen 1,8 millió ember fordult meg a munkaügyi rendszerben - volt regisztrált munkanélküli vagy vett részt valamilyen munkapiaci programban -, közülük 1,37 millió fő 120 napnál hosszabban. A munkaügyi rendszerben befutott pályák elemzése arra utal, hogy a közfoglalkoztatásból a munkaügyi rendszeren kívülre kerülés esélye kisebb, mint más programokból, és minél többször vesz részt valaki közfoglalkoztatásban, annál kisebb a valószínűsége, hogy kikerül. A munkaügyi szervezet nem közfoglalkoztatás részével fenntartott aktív kapcsolat előnyösnek látszik a nyílt piacra lépés szempontjából.

A közfoglalkoztatás és a munkapiaci közpolitikai kérdéseivel kapcsolatos fontosabb eredmény, hogy a közfoglalkoztatás jelentős kiterjesztése ellenére a munkanélküliség átlagos időtartama 2014-ben 17,9 hónapról 18,6 hónapra nőtt, a leghosszabb időtartam és egyben a legnagyobb kedvezőtlen irányú elmozdulás a közép-magyarországi régiót jellemezte.

A közfoglalkoztatás nemzetközi alkalmazásáról szóló elemzések azt mutatják, hogy a nagyobb volumenű programok általában többféle, egymással akár konfliktusban álló problémakört is érintenek, ami csökkenti a hatékonyságukat. A közmunkaprogramok hosszú távon a későbbi elhelyezkedés és kereset szempontjából meglehetősen sikertelenek, de – ha jól célzottak – a szociális védőháló szerepét betölthetik, ami viszont kiszoríthat más, alternatív, ennél költség-hatékonyabb szociálpolitikai eszközöket. A sikeresnek tekinthető skandináv gyakorlatban a közmunkavégzést – amely inkább lehetőség, mint kötelezettség – csak jól meghatározott célcsoportok esetében alkalmazzák. A munkanélküliek alkalmazása nem vezethet más munkahelyek megszűnéséhez. A nagy volumenű argentin közfoglalkoztatási programok fő hibája az volt, hogy egyszerre próbálták meg két problémára

– a szegénységre és a munkanélküliségre is – megoldást találni, emellett a nagyon egyenlőtlen helyi kapacitások is nehezítették a megvalósítást, ami így politikai szempontok érvényesüléséhez, a programtól való függéshez vezetett. Rövid távon megemelte az aggregált foglalkoztatottságot és a jövedelmeket, de az elemzések nem mutattak ki hosszú távú pozitív hatásokat.

A mikrohitelező szervezetek fenntarthatóságának elvárása olyan dogma, amely súlyos akadályát jelenti a célcsoportot jelentő marginalizált, társadalmilag kirekesztett rétegek valódi társadalmi integrációjának. Meg kell különböztetni a szociális szolgáltatást nyújtó szervezet és a létrehozott mikrovállalkozások fenntarthatóságát. A szociális szolgáltatást nyújtó szervezettől a fenntarthatóság megkövetelése azt eredményezi, hogy tevékenységük fókuszja a legkiszolgáltatottabb rétegekről a szegénység relatíve felső rétegei felé mozdul el, ezért az erre vonatkozó társadalom-politikai elvárások az EU részéről valójában növelik és nem csökkentik a legkiszolgáltatottabbak marginalizációját, a társadalmi egyenlőtlenségeket.

A szociális mikrohitelezéssel kapcsolatos kutatások megállapították, hogy a nemzetközi gyakorlatban általánosan alkalmazott ún. társadalmi fedezet (social collateral) alkalmazása javítja ugyan a hitel-visszafizetés esélyét, de hosszú távon ronsolja a szegénység csökkentését célzó erőfeszítések sikerét. E helyett, egy többperiódusos tanulási modell alkalmazása lenne célszerű.

A nyugdíjrendszerrel kapcsolatos kutatások arra az eredményre jutottak, hogy a laza és merev nyugdíjszabályok káros összhatásaként egy olyan nyugdíjrendszer jött, illetve jön létre, melyben kevesen sokat nyerne és sokan keveset veszítenek. A kialakított nyugdíjmodell úttörő módon figyelembe veszi azt, hogy a járulékfizetőknek hiányos és torz ismereteik vannak magáról a rendszerről. Ennek következtében többen léptek át a kötelező magánnyugdíjrendszerbe, mint az számukra célszerű lett volna; a többség korábban megy nyugdíjba, mint az optimális lenne. Egy másik új nyugdíjmodelljünkkel a családi pótlék és a családi adókedvezmény társadalmi optimumát vizsgálták. A modell eredményei szerint az optimális kombináció érzékenyen függ a paramétereiktől. A legnagyobb veszélyt a sokgyerekes szegény és a kevés gyerekes gazdag családok közötti a túlzott polarizáció jelenti.

A külső partnerrel együtt végzett korrupciókutatás keretében vizsgálták a munkanélküliségi tapasztalatnak, a kormányzati szolgáltatások minőségének és az adóhatóság ellenőrzési stratégiájának a nem regisztrált (teljesen rejtett vagy vegyes) kifizetések relatív gyakoriságára kifejtett hatását. A számítási eredmények azt sugallták, hogy az adózók ellenőrzésének gyakoribbá tétele, az adóellenőrzések pontosságának javítása, egy adaptív adóellenőrzési stratégia bevezetése, a munkanélküliségnek való kitettség csökkentése, valamint a kormányzati szolgáltatások minőségének javítása egyaránt hatékony stratégiaként kínálkozik az adózási morál javítására és az adócsalás megfékezésére. Az elemzések a be nem jelentett fizetést kapók két csoportját különítették el: 1) a szegénységet elkerülőket és 2) a magas jövedelemmel rendelkező színlelt vállalkozókat. A két csoport adócsalási motivációja eltérő: az elsónél a nélkülözés elkerülése a fő szempont, és szokásos mikroökonómiai modellek által vizsgált tényezők (lebukási valószínűség, büntetés, stb.) nem játszanak szerepet a döntésekben, míg a második csoportnál inkább a racionális kalkuláció és az előbbi modellek által tárgyalt tényezők szerepe a döntő. A 2009 és 2014 között a kommunikációs szolgáltatások piacán lebonyolított közbeszerzések elemzése a politikai favoritizmus (haveri kapitalizmus) egyre erősödő érvényesülését mutatja, miközben a verseny erőssége jelentősen csökkent az időszak alatt az ezen a piacon lebonyolított közbeszerzések esetében. Az elemzés eddigi eredményei arra is felhívják a figyelmet, hogy nincs közvetlen kapcsolat a politikai favoritizmus tényleges megvalósulása és a verseny erőssége között.

Egészségpolitikai kutatások során a kutatók 45 európai és poszt-szovjet gazdaság dolgozó korú népessége halálozási rátáinak elemzését végezték el. Megmutatták, hogy a gazdasági fejlettség szintje és a múltból örökölt gazdasági struktúra mellett a halálozási ráták különbözőségének magyarázatában más fontos tényezők is szerepet játszanak: minél magasabb a népesség képzettségi szintje, és az alkohol- és dohánytermékek relatív ára, annál kisebb a mortalitási ráta. Minél nagyobb viszont a rejtett gazdaság aránya, az égetett-szesz egy főre jutó fogyasztása, és minél északabbra helyezkedik el egy ország, annál nagyobb a mortalitási rátája.

AGRÁRGAZDASÁGTAN ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS

Az erdei ökoszisztémák globális vizsgálatának eredményei szerint létezik a Kuznets-féle összefüggés az erdősítés kontextusában, azonban az nem négyzetes, hanem köbös: a mennyiségi és minőségi szempontból a legjobb erdőket a legszegényebb, illetve a gazdag országok telepítik, ugyanakkor a leggazdagabb országok esetében kevésbé érvényesülnek a biodiverzitással kapcsolatos szempontok az erdősítés során. A legszegényebb országok esetében felmerül, hogy a jó minőségű erdők telepítése mennyiben tudatos gazdasági döntés eredménye, és mennyiben arról van szó csupán, hogy ezen országok klimatikus viszonyai eleve magasabb szintű biodiverzitást tesznek lehetővé.

A helyi élelmiszerrendszerek térbeli mintázatainak és fejlődési lehetőségeit vizsgáló kutatás megállapította, hogy a kelet-magyarországi régió fejlődési potenciálja a legnagyobb, mert a termelés jelen szintje és a termelési kapacitás egyaránt számottevő. Budapest a jelenlegi termelés szempontjából nem meghatározó, ugyanakkor a kistermelők az átlagosnál sokkal nagyobb arányban integrálódtak a rövid ellátási láncokba, ami a magasabb profit lehetőségét biztosíthatja számukra. Általában véve hazánkra jellemző, hogy a helyi élelmiszer mozgalom még kezdeti fázisban van.

Az Európai Unión belüli tej-külkereskedelem 2001 és 2012 közötti hálózatelméleti elemzésének eredményei azt mutatták, hogy a tej-külkereskedelem hálózata sűrűbb lett az Európai Unión belül a vizsgálat időszakban, noha annak koncentráltága enyhén csökkent. A kutatás a gazdasági válság hatását az EU bővülés hatásával összehasonlítva megállapította, hogy az utóbbi hatása sokkal markánsabb. Másik fontos eredmény az, hogy az új tagállamok integrációja az Európai Unió tejiacán csak részleges volt, bár a feldolgozott tejtermékek piacán az integráció sokkal inkább előrehaladt. Noha az új tagállamok kapcsolatai bővültek 2001 és 2012 között, de a többségük relatív súlya nem változott. Ez alól csak Lengyelország volt kivétel, amely bekerült a legfontosabb tejexportáló országok közé.

Az Európai Unió agrár-külkereskedelmének ár és minőségi versenyképességét a globális piacon 2000 és 2011 között vizsgáló kutatás megállapította, hogy az agrártermékek egyre nagyobb aránya vált az ár- vagy a minőség szempontjából versenyképessé. Ez annak ellenére történt, hogy az EU részesedése csökkent az agrár- és élelmiszertermékek világpiacán. Ezen belül a minőségi szempontból versenyképes termékek aránya nagyobb, mint az alacsony árral jellemezhető termékek részesedése. Ez arra utal, hogy a termék differenciálódásnak egyre nagyobb a szerepe az ágazaton belüli kereskedelemben. Az EU tagállamok egyre inkább törekednek a magasabb hozzáadott értékű, végső fogyasztásra szánt termékek exportjára. Ez a tendencia a régi tagállamok között Hollandia, az új tagországok között pedig Lengyelország esetében a legerősebb.

JÁTÉKELMÉLET

Externáliás kooperatív játékokat vizsgáltak, melyekben egy koalíciós elhajlás hatással van a többi, úgynevezett maradék játékosra is, más koalíciós stratégiák lesznek számukra

kedvezőek. A maradék-játékosok megváltozott viselkedése ugyanakkor visszahat az elsődlegesen létrejött koalícióra. A koalíciós elhajlások értékelésére konzisztens megoldást nyújtó rekurzív magot két irányban is kiterjesztették. Ha a játék kimenetele bizonytalan, az együttműködésnek minden világállapotra stabil konfigurációt kell rögzítenie. Az externáliákat és bizonytalanságot tartalmazó játékokra bevezetett fenntartható mag egyszerre általánosítja a rekurzív és a gyenge soros magot. Másrészt kiterjesztették hálózatos játékokra, mind exogén mind endogén hálózati struktúrákra, ahol a hálózat modellezhető például infrastrukturális, vagy pénzügyi hálózatokat. A kapott elméleti eredmények sokfelé alkalmazhatók, ennek korlátja a kiszámíthatóság. A kockázati mag kockázati mértékek segítségével egyszerűsíti és teszi könnyebben kiszámíthatóvá a rekurzív magot. Ezzel párhuzamosan megalkotásra került több algoritmus, melyek alkalmasak reakciókinetiai hálózatok összes lineárisan konjugált realizációinak hatékony generálására.

Általános NTU-játékokra bizonyították a frakcionális stabil megoldások létezését, majd ezt a megoldást használták a stabil párosítás házaspárokkal probléma heurisztikus megoldására.

A bankrohamok kísérleti módszerekkel való vizsgálatának során kimutatták a kapcsolatot a kognitív képességek és a rossz betétes döntések között.

VÁLLALATI STRATÉGIA ÉS VERSENYKÉPESSÉG

A külkereskedelem területén egyik fontos kérdésük a „normál” keresleti bizonytalanság szerepének elemzése. Miközben számos korábbi kutatás vizsgálta a válságok generálta „rendkívüli” bizonytalanság vagy a makroökonómiai bizonytalanság hatását, eddig kis hangsúlyt kapott a normál üzleti működésben kulcsfontosságú mindennapi keresleti bizonytalanság. Rámutattak arra, hogy ennek vizsgálatához részletesen kell elemezni a vállalat logisztikai technológiáját. Az ilyen modellezés megmutatja, hogy a nagyobb bizonytalanság hatására megváltozik a vállalatok optimális logisztikai döntése (nagyobb szállítmányokat küldenek és ritkábban) és egyben megnő a költségszintjük is, így kevesebbet exportálnak. A pontos modellezés és a kutatásban felhasznált részletes francia adatok lehetővé tették a modell becslését, és rámutattak, hogy ez a fajta bizonytalanság lényegesen befolyásolja a külkereskedelem nagyságát.

Egy másik kutatási irány arra irányult, hogy milyen módon függ össze a vállalatok exportálása és importálása a vállalati haszonkulccsal. Korábbi elemzésük kimutatta azt, hogy az importáló vállalatok haszonkulcsa magasabb még akkor is, ha figyelembe vesszük magasabb hatékonyságukat, míg az exportálóké csak a magasabb hatékonyságukból fakad. A jelenség pontosabb megértéséhez egy új modellt dolgoztak ki, amelyben a haszonkulcsokra olyan tényezők hatnak, mint a vállalatok hatékonysága, az általuk előállított termék minősége és a verseny erőssége. A modell egyszerre vesz figyelembe több csatornát. Először is, a hatékonyabb vállalatoknak éri meg exportálni és importálni is. Másodszor, az importálás segíti a vállalatokat a magasabb hatékonyság és minőség elérésében. Harmadszor, az exportpiacokon erősebb a verseny. A modell empirikus becslése arra utal, hogy mindezek a mechanizmusok valóban lényegesek a haszonkulcsok meghatározásában. A kutatás rámutat arra, hogy az exportálás mellett az import alapanyagokhoz és félkész termékekhez való hozzáférés is kulcsfontosságú a vállalatok versenyképességében.

Egy új kutatási irány a külkereskedelmi politikát meghatározó politikai tényezőket vizsgálta. Az empirikus kutatás kérdése az volt, hogy hajlamosabb-e az Egyesült Államok olyan iparágakban külkereskedelmi vitákat kezdeményezni, amelyek fontosak az elnökválasztás szempontjából legfontosabb államokban, különösen olyankor, amikor közeledik az elnökválasztás. Az elemzésből kiderült, hogy ezek a politikai tényezők 18-25 százalékkal növelték a viták gyakoriságát. Ez a kutatás arra mutat rá, hogy a nemzetközi intézmények, pl.

a WTO hatásának vizsgálatához fontos figyelembe venni az országokon belüli politikai viszonyok alakulását is.

HÁLÓZATOK GAZDASÁGTANA

A „*A kapcsolatháló és a munkaerő-áramlás szerepe a munkapiaci folyamatokban és a vállalati teljesítményben*” c. kutatás keretében a vállalatok közti munkaerő-áramlás adatai alapján meghatározható az egyes vállalatok közötti és az egyes munkavállalók közötti kapcsolatháló. E kapcsolathálókat vizsgálva a kutatók arra keresik a választ, hogy miként hatnak a munkapiaci folyamatokra, valamint a vállalatok termelékenységére, és a regionális fejlődésre. A kutatás első fázisában a kutatók a magyar vállalatok közti munkavállaló-áramlás hálózatát térképezték fel a 2003-2011-es időszakban. Az iparágak kapcsolatrendszerét jellemző közelségi mutatószámot az egyes iparágakhoz tartozó vállalatok közti munkavállaló-áramlás alapján számították, aminek az alap gondolata az, hogy az egyes iparágak közti munkavállaló-áramlás a kölcsönösen hasznosítható képességeken alapul: a munkavállalók nagyobb valószínűséggel váltanak olyan, más iparágban tevékenykedő vállalathoz, ahol az eredeti iparág-specifikus készségek hasznosíthatók. Eddigi kutatások azt mutatták, hogy az ilyen iparág-specifikus tudás elsősorban a szakemberek elhelyezkedését befolyásolja, szemben a vezetőkkel és az alacsony képzettségű munkavállalókkal. A kutatás első eredményei azt mutatják, hogy Magyarországon ez kevésbé befolyásolja az alacsony végzettségű munkavállalók áramlását, a menedzserek és szakemberek munkahelyváltásaira pedig ennél erősebben hat. A kutatás következő fázisa a szaktudásban megjelenő átterjedési hatásokat vizsgálta, azaz azt, hogy hogyan befolyásolja a vállalatok termelékenységét az iparág-specifikus, vagy külföldi tulajdonú vállalatnál szerzett, vagy nagyobb termelékenységű vállalatnál szerzett szaktudás. Az első eredmények alátámasztják azt, hogy az azonos iparágból érkező dolgozók pozitívan hatnak a vállalat termelékenységére, a legkevésbé kapcsolódó iparágakból érkezőknél pedig inkább negatív összefüggés figyelhető meg. Szintén erősnek tűnik a korábbi munkahelyek termelékenységének hatása is.

A svéd partnerekkel folytatott, a munkatársi kapcsolatháló és a regionális fejlődés összefüggéseit svédországi adatok alapján vizsgáló kutatás új empirikus keretet kínál a társadalmi kapcsolatháló regionális gazdasági növekedésben játszott szerepének vizsgálatára. A kutatás elsőként vizsgálja a munkatársi kapcsolatháló szerepét a regionális gazdasági folyamatokban. A munkatársi kapcsolatháló elemzése különösen hasznos, hiszen a helyi tanulási lehetőségekre enged következtetni, így új magyarázatot biztosít a régiós termelékenység-növekedés különbségeire. Ezen túl az iparágakon átívelő kapcsolatok a helyi tudásexternáliák különbségeibe engednek betekintést. A kutatási eredmények elsőként támasztották alá azt a gazdaságföldrajzi központi állítást, miszerint a társadalmi kapcsolatháló sűrűsége növeli a régió termelékenységét. Ezen túl a kutatók a munkatársi kapcsolatháló segítségével új bizonyítékot találtak arra, hogy a nagyvárosi térségekben elsősorban a sokszínűsége alapuló tudásexternáliák, a középvárosokban pedig elsősorban a specializációra alapuló tudásexternáliák érvényesülnek.

b) Tudomány és a társadalom

Az intézet kutatási portfóliójában az alapkutatások mellett mindig helyet kapnak aktuális gazdaságpolitikai, jóléti, nemzeti kérdések. Ilyen jellegű témákra néhány példa: a közfoglalkoztatottak munkapiaci helyzete, a biodiverzitás kutatása, a munkapiaci pálya bőrtön előtt és után, a bölcsődék hatása az anyák munkakínálatára, a kelet-európai gázszolgáltatás vizsgálata, a roma tanulók középiskolai lemorzsolódásának főbb okai.

Az intézet arra is különös hangsúlyt fektet, hogy a társadalom számára hasznosítható kutatási eredményeket megfelelő fórumokon nyilvánosságra hozza, kiadványaikat nyilvános bemutatókon ismertesse, és honlapján az érdeklődő közönség számára hozzáférhetővé tegye.

A munkapiaci kutatások eredményeit minden évben a sziráki *munkatudományi konferencián* ismertetik, amelyet idén Munkaerőpiaci kutatások 2015 címmel rendeztek meg. A konferencián hat szekcióban hangzottak el előadások az alábbi témakörökben: oktatás, munkapiaci áramlások, a munkapiac intézményei, valamint a nemek közötti egyenlőtlenség különféle kérdései.

Megjelent a magyarországi munkapiac és foglalkoztatáspolitikai aktuális jellemzőit bemutató és a témakör egy-egy területét részletesen elemző Munkaerőpiaci tükör című évkönyvsorozat 15. kötete magyarul és angolul. A kiadvány a rendelkezésre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben, nemzetközi összehasonlításban mutatja be a magyarországi munkapiaci folyamatok jellemzőit és belső összefüggéseit. A sorozat szerkesztőinek korábbi gyakorlatát folytatva idén is kiválasztásra került egy terület, amely különösen fontos a magyarországi munkapiaci folyamatok megértése és a tényeken alapuló foglalkoztatáspolitikai eredményessége szempontjából. Az idei kötet Közelkép című fejezete a közfoglalkoztatás magyarországi jellemzőit tárgyalja.

A Verseny és szabályozás 2014 címet viselő nyolcadik évkönyv elemzi a fűzőkontrollbeli párhuzamos eseményeket, bemutatja az ügyvédi sikerdíjas jogérvényesítési rendszer közgazdasági hátterét, valamint a bírósági felülvizsgálat szerepét a versenyfelügyeleti eljárásokban. Részletesen foglalkozik a jogalkalmazási közgazdaságtan fogalmával, a verseny- és ágazati szabályozásban használt kvantitatív elemzésekkel, a bírósági eljárások során alkalmazott közgazdasági szakértőkkel és a versenyhatóságok működésének jóléti hatásaival. A postai piac versenyproblémáival, a hazai piacnyitás tapasztalataival és az európai gázpiac ellátásbiztonsága kínálati oldalának modellezésével egyaránt megismerkedhetnek a kötet olvasói. Az évkönyvet részletes hazai és külföldi szakbibliográfia zárja.

"A közoktatás indikátorrendszere" című kiadvány a magyar közoktatási rendszer jellemzőit leíró törzsindikátor-rendszert, az indikátorok 2013. évre és az indikátorok nagy részében azok 2001-2012. évekre számított értékeit mutatja be. Az indikátor-rendszer kifejlesztésével létrejött Magyarországon egy évente frissíthető kiadvány, amely alkalmas arra, hogy a szakpolitikai döntéshozók könnyen és pontosan tájékozódjanak a közoktatás aktuális állapotáról a változások trendjeiről, és az érdeklődő szakértő és nem szakértő közönség is megismerje a magyar közoktatást leíró legfontosabb mutatókat.

A kutatóintézet 2015-ben két sikeres hazai szakmai tanácskozást szervezett: októberben a magyar vállalatok nemzetköziesedéséről, novemberben Magyarország növekedési kilátásairól. Kiemelt rendezvény volt a Hálózatok gazdaságtana kutatócsoport által szervezett Networks, Complexity and Economic Development szakmai tanácskozás nemzetközi előadókkal és közönséggel. 12. alkalommal került megrendezésre a Transition in Agriculture – Agricultural Economics in Transition című Nemzetközi konferencia az Agrárgazdaságtan és vidékfejlesztés kutatócsoport szervezésében.

Az intézetben elért és szemináriumokon megvitatott kutatási eredményeket 57 intézeti műhelytanulmányban és 7 Budapesti Munkagazdaságtani Füzetben tették közzé. Az intézetben született vagy születőfélben lévő kutatási eredmények, szakmapolitikai vélemények, valamint az aktuális gazdasági, közéleti és társadalom-politikai kérdések vitafórumaként működteti *szakmai blogját*, ahol munkatársai rendszeresen közlik véleményüket, írásait, lehetővé téve a társadalmi interakciót. Munkatársai sajtószerrepléseit a honlapján kialakított *sajtószemle* rovatban gyűjti és tárja az érdeklődő közönség elé. Angol és magyar nyelvű

honlapján naprakész tájékoztatást nyújt a kutatócsoportok főbb tevékenységeiről, kutatói publikációiról, az általa rendezett konferenciákról, szemináriumokról és a fontosabb kutatási projektekről.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2015-ben

Az intézet kutatói szinte valamennyi hazai graduális és posztgraduális közgazdasági képzést nyújtó felsőoktatási intézményben oktatnak. (CEU, BCE, ELTE, DE, PTE, stb.) Emellett együttműködési megállapodás keretében segítik a veszprémi Pannon Egyetemen, illetve a Szegedi Tudományegyetemen és a Szent István Egyetemen folyó doktori képzést. Kutatói tanítanak külföldi egyetemeken (Cardiff University, UK Open University), külső munkatársak neves külföldi kutatóintézetekben (CEPR, IZA).

A versenyszabályozási kutatási irány szakmai integrációjának megteremtése érdekében tett lépések során sikerült a hazai és a külföldi egyetemek, a kutatóhelyek és az államigazgatás versenyszabályozással, a hálózatos ágazatok gazdaságtanával, a szabályozás jogi kérdéseivel foglalkozó oktatóinak, szakembereinek kutatási eredményei számára bemutatói lehetőséget biztosító fórumot létrehozni.

Az intézet tizenötödik alkalommal rendezte meg a Nyári Műhelyt, amellyel a külföldön tanuló vagy hivatásukat külföldön gyakorló fiatal közgazdászok számára nyújt fórumot.

Munkatársai szakértői tevékenységet folytattak a Gazdasági Versenyhivatal, a Központi Statisztikai Hivatal, a TÁRKI, a FIW, valamint a Költségvetési Tanács számára. Kutatója a GINOP, Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program, Monitoring Bizottság, tanácskozási jogú szakértője, a PACITA, Parliaments and Civil Society in Technology Assessment, Advisory Panel tagja, valamint az Expert Group 'Strategic Foresight for R&I Policy in Horizon 2020' (SFRI), EC DG Research and Innovation tagja. Az intézet tanácskozási joggal képviselteti magát a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságában és az Indikátor Albizottságban.

Számos kutatója alapítója, elnökségi tagja a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesületnek, elnökségi tagként részt vesznek a Magyar Közgazdasági Társaság munkájában.

IV. 2015-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

29 OTKA témája futott az évben, ebből 7 új téma indult. Pályázati tevékenységében kiemelkedő fontosságú az MTA Lendület program, melynek keretében folytatódtak a játékelméleti, illetve a vállalati stratégiát és versenyképességet vizsgáló kutatások.

Folytatódott az EU 7 keretprogram által finanszírozott "Társadalmi innovációk gazdasági tere" c. projekt. Sikeresen lezárult az 'Európai versenyképesség feltérképezése' c. projekt, amelynek az intézet volt a koordinátora, valamint az 'Agrár-élelmiszeripari termékpályák nemzetközi összehasonlítása: a versenyképességüket és teljesítményüket meghatározó tényezők az EU-ban és nemzetközi piacokon' c. kutatási projekt.

Az intézet sikeres H2020 pályázatot nyújtott be, az 'Education Economics Network' c. projekt 2016-ban indul intézeti koordinációval.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek, könyvfejezetek

Fazekas K , Varga J (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2014, Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 2015. 294 p.

Fertő I , Kovacs A : Parliamentary Amendments to the Legislative Proposals of the 2013 CAP Reform, In: Johan Swinnen (szerk.): The Political Economy of the 2014-2020 Common

Agricultural Policy: an imperfect storm . London: Rowman and Littlefield International, 2015. pp. 379-411. (ISBN:978-1-78348-484-3)

Hajdu T , Hermann Z , Horn D , Varga J : Varga J (szerk.): A közoktatás indikátorrendszere, 2015, Budapest: MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2015. 331 p.

Kiss HJ , Rodriguez-Lara I , Rosa-Garcia A : Financial crisis and panic in the laboratory, In: Branas-Garza P , Cabrales A (szerk.): Experimental economics: Volume II: Economic applications . Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015. pp. 92-121. (ISBN:9781137538154)

Kónya I : Az RBC-DSGE modelles család és a munkapiac makroökonómiája: fejezetek a haladó makroökonómiából, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2015. 208 p. (ISBN:978-963-642-915-7)

Valentiny P , Kiss FL , Nagy CsI (szerk.): Verseny és szabályozás, 2014, Budapest: MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2015. 290 p.

Folyóiratcikkek

Armenter , R , Koren M : Economies of Scale and the Size of Exporters, JOURNAL OF THE EUROPEAN ECONOMIC ASSOCIATION 13:(3) pp. 482-511. (2015)

Baráth L , Ferto I : Heterogeneous technology, scale of land use and technical efficiency: the case of Hungarian crop farms, LAND USE POLICY 42: pp. 141-150. (2015)

Bojnec S , Fertő I : Agri-food export competitiveness in European Union countries, JOURNAL OF COMMON MARKET STUDIES 53:(3) pp. 476-492. (2015)

Bojnec S , Fertő I : Are new EU member states catching up with older ones on global agri-food markets?, POST-COMMUNIST ECONOMIES 27:(2) pp. 205-215. (2015)

Csanádi M : Systemic background of local indebtedness and investment overheating during the global crisis in China, JOURNAL OF CHINESE ECONOMIC AND BUSINESS STUDIES 13:(2) pp. 147-174. (2015)

Czafit B , Köllő J : Employment and wages before and after incarceration - evidence from Hungary, IZA JOURNAL OF EUROPEAN LABOR STUDIES 4: pp. 1-21. (2015)

Fodor É , Horn D : "Economic development" and gender equality: explaining variations in the gender poverty gap after socialism, SOCIAL PROBLEMS 62:(2) pp. 286-308. (2015)

Gittins T , Lang R , Sass M : The effect of return migration driven social capital on SME internationalisation: a comparative case study of IT sector entrepreneurs in Central and Eastern Europe, REVIEW OF MANAGERIAL SCIENCE 9:(2) pp. 385-409. (2015)

Halpern L , Koren M , Szeidl Á : Imported inputs and productivity, AMERICAN ECONOMIC REVIEW 105:(12) pp. 3660-3703. (2015)

Herrendorf B , Herrington C , Valentinyi Á : Sectoral technology and structural transformation, AMERICAN ECONOMIC JOURNAL-MACROECONOMICS 7:(4) pp. 104-133. (2015)

Hornok C , Koren M : Administrative barriers to trade, JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS 96:(S1) pp. 110-122. (2015)

Hornok C , Koren M : Per-shipment costs and the lumpiness of international trade, REVIEW OF ECONOMICS AND STATISTICS 97:(2) pp. 525-530. (2015)

Kóczy ÁL : Stationary consistent equilibrium coalition structures constitute the recursive core, JOURNAL OF MATHEMATICAL ECONOMICS 61: pp. 104-110. (2015)

Köllő J : Patterns of integration: low-educated people and their jobs in Norway, Italy and Hungary, *ECONOMICS OF TRANSITION* 23:(1) pp. 105-134. (2015)

Lengyel B , Sebestyén T , Leydesdorff L: Challenges for regional innovation policies in Central and Eastern Europe: spatial concentration and foreign control of US patenting, *SCIENCE & PUBLIC POLICY* 42:(1) pp. 1-14. (2015)

López-Pérez R , Pintér Á , Kiss HJ : Does payoff equity facilitate coordination?: a test of Schelling's conjecture, *JOURNAL OF ECONOMIC BEHAVIOR & ORGANIZATION* 117: pp. 209-222. (2015)